

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar
Dogmatika Tanszék

Jézus Krisztus a szabadító
A személyes gonosz hatalmának megtörése,
mint a megváltás egyik dimenziója

Doktori értekezés
Dissertatio ad doctoratum

Készítette: GÁL Péter

Témavezető: Dr. PUSKÁS Attila tanszékvezető egyetemi tanár

Budapest, 2009

Annak nyomában kérdezősködtünk, hogy lehet – e beszélni a megváltás művén belül Jézus Krisztus olyan értelemben vett szabadításáról, amely a gonosz hatalomtól váltotta volna meg az embert. Ez a kérdés összefüggésben áll azzal a bonyolult kérdéskörrel, amely a gonoszságnak, a rossznak a létével és minőségével foglalkozik.

Egy krisztusközpontú megváltástanban természetes, hogy Jézus Krisztusból indulunk ki. Ha elfogadjuk, hogy „...*magától Istentől indul ki minden üdvözítő kezdeményezés*”,¹ és azt állítjuk, hogy keresnünk kell Krisztusnak mindent fölülmúló „*főnséges ismeretét*” (*Fil 3, 8*), mert ő a kinyilatkoztatás teljessége, ő az „üdvösség Közvetítője” és a „mindenség célja”,² akkor az ő tekintélye a legfontosabb. Ha az Újszövetség által ábrázolt Jézust Isten megtestesült Fiának és feltámadott Megváltónak tartjuk (mely nélkül nem lehet keresztény hitről szó), akkor találnunk kell olyan pontot az Újszövetség által közvetített életében, vagy személyiségében, amely biztos pontnak számít, és megfelel az előbbi megnevezéseknek, azaz hiteles alapként vehető. De erre a pontra építhetünk is, és azt a továbbiakban nem vonhatjuk kétségbe. Így jutunk el, mivel szükséges, a feltámadás előtti Krisztus – jelenség figyelembevételéhez. B. Sesboué Jézus húsvét előtti öntudatát elemezve elvezet minket a következtetéshez, hogy vannak elfogadott mozzanatok a feltámadás előtti Jézus – képen belül, amelyekben különleges öntudatáról árulkodó hiteles, sajátjának tekinthető szavak, megnyilvánulások szerepelnek.³ Ezek közé tartozik, amint láttuk, a pusztai megkísértés – történetek alapját képező anyag: olyan irányultságai, összefüggései vannak, amelyeket nem lehetett a húsvét utáni közösségnek kitalálni. A leglényegesebb szempontot a témában Puskás Attila így foglalja össze: „...*a megkísértés–történet alapproblémája és mondanivalója, a dicsőséges Messiás kérdése, nem az apostolok és az ősegyház hallgatóságának problémája, akik a feltámadt Úr Jézus dicsőséges eljövételére várnak, hanem Jézus hallgatói (nép vezetői, tanítványok, nép) húsvét előtt. Nagy valószínűséggel állíthatjuk tehát, hogy a megkísértés története lényegi magját tekintve Jézus sátánnal vívott küzdelmének*

¹ RAHNER, K., *A hit alapjai*, SzIT, Budapest, 1983, 303.

² *A Szentírás és a krisztológia*, A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG Dokumentuma, SzIT, Budapest, 1998, 48 – 49.

³ Vö. SESBOUÉ, B., *Krisztus pedagógiája, Az alapvető krisztológia elemei*, Vigilia, Budapest, 1997, 163 – 166.

*tapasztalatára és elbeszélésére megy vissza.*⁴ Ide tartoznak a Beelzebul-vád körül rögzített jézusi megnyilatkozások. Ebben az összefüggésben rögzült az egyik jézusi öntudat-mondás (Mt 12, 28; Lk 11, 20), amely sokatmondó a húsvét előtti messiási tudattal, és egy valóságos, sikeres ördögűzési küldetéssel kapcsolatban. Ahhoz, hogy ezeket a jézusi megnyilvánulásokat O. Spinetolival együtt abból a kiindulásból értékeljük, mely szerint *a világ Sátánnak alávetettsége „inkább a zsidó bibliai vallásosság adata, és nem isteni üzenet, vagy meghirdetés”*,⁵ fel kell tételeznünk az egyébként megváltó isteni személynek tartott Jézus Krisztusról, hogy oly gyakran csupán szerepet játszott, és egy objektív és lényegi igazság kedvéért inkább alkalmazkodott kora babonás – mítikus (tehát pogány, Közel – keleti, kánaáni összefüggésű) felfogásához. Ezzel szemben az újszövetségi összképből, amely Jézus Krisztusra vonatkozik, ilyen fajta alkalmazkodás nem deríthető ki. Jézus csak az Atya akaratához, az emberi szenvedéshez, csak az elutasított emberekhez, valamint ahhoz az emberhez alkalmazkodott, amelyben környezete megértést, bátorítást, gyógyító támogatást kapott tőle, de az üdvösséget is érintő tévedéshez, hazugsághoz, bűnhöz, válótanságokhoz, és járulékos dolgokhoz nem. Sőt, arra törekedett, meglehetősen radikálisan, hogy megtisztítsa a hétköznapi hitet is az automatizmusoktól, a tiszta – tisztátalan rendszernek a megköthető fölöslegétől, a vallásgyakorlás álságosságától, mint a szombat megtartásával kapcsolatban, sőt, félre tudott tenni olyan társadalmilag begyökerezett szokáskövetelményeket, mint a nőekkel, vagy a vámosokkal találkozás tilalma. Erről az életmódról vall ő maga a Mt 5, 38 – ben, és mondja róla Pál apostol nagyon kifejezően: *„...nem volt 'igen' is, meg 'nem' is, hanem az 'igen' valósult meg benne”*. (2Kor 1, 19) Állítólagos alkalmazkodása közben bőven meríthetett volna a korabeli apokaliptikus műfaj, ezen belül akár Qumrán sátánról kialakított gazdag nézeteiből, ám ez nem állítható, viszont tény, hogy az apokaliptikával ellentétesen, Jézus beszélt az ördögnek már a végidők előtti, őáltala történt legyőzéséről.⁶ A missziós parancsokban ugyanaz a struktúra látható, mint Jézus húsvét előtti életében, bennük a gonosz hatalomtól való szabadítás feladata domináns, s ez ismét jézusi vonás.⁷ Figyelemre méltó tény, hogy a korábban megfogalmazott küldetési parancsok szövegeiben többször jelenik meg

⁴ PUSKÁS A., *A teremtés teológiája*, SztT, Budapest, 2006, 79.

⁵ SPINETOLI, O., *Lukács, a szegények evangéliuma*, Agapé, Szeged, 2001, 401.

⁶ Vö. PUSKÁS A., *A teremtés teológiája*, SztT, Budapest, 2006, 80.

⁷ I. m. 81.

feladatként az ördögűzés, a bűnök megbocsátásához viszonyítva (Mk 3, 13; Mk 6, 7; 6, 23; Mt 10, 1;). Lukács és János evangéliumában növekszik a bűnbocsánat jelentősége az apostoli küldetésben (Lk 24, 46; Jn 20, 22 – 23). E nyomon haladva többen a modern teológiából is lehetőséget adnak az evangéliumokban ábrázolt jézusi ördögűzések realitásának, sőt, a puztai megkísértés történetének alapját képező jézusi élmények valóságának. Ezért írja K. Kertelge is: *„Kétségtelen, hogy Jézus, az ő tanítványai és az újszövetségi írásk szerzői számoltak az ördög és a démonok létezésével.”*⁸ Így folytatja: *„A vázolt körülmények következtében Jézust ördögűzőnek tekinthetjük, amilyenek az ő korában még rajta kívül is tevékenykedtek, és amelyekről az újszövetségi hagyomány is tud.”*⁹ Van azonban ezzel az általánosan túlhangsúlyozott véleménnyel szemben másfajta kutatási álláspont is: *„Schlatter egészen mást mutat ki: 'A korabeli palesztinai júdaizmusban nem voltak csodatevők, nem voltak olyanok, akiket így tiszteltek volna'.”*¹⁰ A nagyon is hiányos korabeli vallástörténeti adatok elégtelenek ahhoz, hogy a fenti módon a Názáreti Jézust besoroljuk egy (kellően meg nem alapozott) vallástörténeti kategóriába, s ezzel azt sugalljuk, hogy ördögűző tevékenysége visszavezethető ezekre az adott pogány – zsidó formákra. Jézus gyógyító és szabadító tettei nem emelhetők ki az örömhír hirdetéséből, s együtt, egyszerre irányulnak Isten uralma már bekövetkezett győzelmességének felmutatására, és majdani végérvényességére. Ilyen összefüggéssel, komplexitással a hébe – hóba fellépő pogány, vagy zsidó ördögűzők nem rendelkeztek.¹¹

Jézus öntudatának egyéb megnyilatkozásai, pl. amelyekkel önmagát az Isten országával szorosan összekapcsolja (Mt 11, 27párh.),¹² elegendő súlyt adhatnak ahhoz, hogy kiinduljunk a gonosszal megküzdő és fölülte győzelmet felmutató Názáreti Jézus húsvét előtti evangéliumi alakjából.¹³ Ha a húsvét előtti Jézus – jelenségnek csak egyetlen szabadító, azaz ördögűző csodáját történeti valóságnak elfogadjuk, akkor azt úgy kell elfogadnunk, ahogyan az evangélisták bemutatták, ti.

⁸ KERTELGE, K., Teufel, Dämonen, Exorzismen in biblischer Sicht, in KASPER, W. – LEHMANN, K., *Teufel – Dämonen – Bessenseheit, zur Wirklichkeit des Bösen*, Matthias – Grünewald – Verlag, Mainz, 1978, 9.

⁹ I. m. 31.

¹⁰ *Theological Dictionary of the New Testament*, edited by G. KITTEL, vol. III, Eerdmans Publishing Company, Michigan, 1965, 129.

¹¹ Vö. PUSKÁS, i. m. 81 – 82.

¹² Vö. SESBOÜÉ, i. m. 163 – 166.

¹³ A „húsvét előtti krisztológia” jogosultságához lásd: AMATO, A., *Gesù il Signore, Saggio di cristologia*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 159 – 162.

hogy Jézus szerint az ő tettei Isten uralmának eszkatológikus jelei.¹⁴ Így megvan a biztos kiindulópont, és a gonoszlélekkel, mint Isten uralmának ellenségével konfrontálódó és ördögöket kiűző szinoptikus jézusi személy végülis megkerülhetetlenül adva van. K. Kertelge azt mondja: „Az ördögre és a démonokra vonatkozó bibliai kijelentések teológiai magyarázata számára különös jelentőséggel bír Jézus kinyilatkoztatása és magatartása.”¹⁵ Egy ilyen megállapítás éppen azért fontos, mert egyáltalán nem az ördögre vonatkozó bibliai tanítás a lényeges számunkra. El szokás mondani azt is, hogy ha van is a kinyilatkoztatásnak reális és számottevő anyaga a gonosz hatalomra vonatkozóan, akkor az soha nem központi jelentőségű, és vázlatos, kidolgozatlan, bizonytalan, s ezért a kutatás általánosan nyitva hagyja a reá vonatkozó legtöbb kérdést.¹⁶ Ha viszont Jézust valóban mint kiindulásunkat, alapunkat, mint „kezdetet és véget” (Jel 22, 13) szemléljük, és nem fog érdekelni más, mint „a megfeszített” (1Kor 2, 2), akkor feltehetőleg a legbiztosabb úton indulunk el, és innen sok irányba kitekinthetünk, míg fordítva sokkal nehezebb. (Tehát valóban nehéz eljutni egy vitathatatlanul szabadító Jézus hitére és magyarázatára démonológiai kiindulásból.) Ha jelen munkánk felépítése időrendben nem is ezt követi, most hangsúlyozzuk, hogy a következtetéseket levonni csak egyetlen irányból, konkrétan Jézus Krisztus felől tartjuk lehetségesnek. A szinoptikus Jézus – eseményt figyelve, majd kiegészítve pillantásunkat az Újszövetség többi Jézus-reflexiójával, sok mindent elsöre felfedezünk, mely a legjellemzőbb a Názáreti Jézusra. A húsvét előtti Jézus képéhez tartozik, hogy ő rendszeresen kénytelen foglalkozni egy ellenséges, baljós, embert romboló figurával, amely fellép ellene is, ravaszul próbálja akadályozni istenfiúi, messiási missziójában. Jézussal találkozva ez az egyébként titokzatos működés és jelenlét magától megnyilvánul az általa fogva tartottakból; látjuk gyors és végérvényes távozását a gonosz kínzóinak, látjuk a megszabadult emberek örömét, s halljuk Jézusnak e gonosszal kapcsolatos pontos, magabiztos, hatalommal teljes szavait, melyek mögött semmi félelem, semmi bizonytalanság; minden leírásból ugyanazt érezn: tökéletesen tisztában van velük, s azzal is, hogy ki a nagyobb és a végső győztes. Az

¹⁴ Vö. KASPER, W., *Jézus a Krisztus*, Vigilia Kiadó, Budapest, 1996, 105 – 111.; AMATO, A., *Gesù il Signore*, *Saggio di cristologia*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 180 – 181. A. Amato kiemel két fontos hitelesítő mozzanatot: az egyik az evangéliumi elbeszélések tökéletes kapcsolódása a külső környezethez, a másik, a belső érv, a csodák belső összefüggése a meghirdetett Országgal, amely a húsvét előtti Jézus tanításának középpontja.

¹⁵ KERTELGE, i. m. 9.

¹⁶ Vö. GOZZELINO, G., *Angeli e demoni*, San Paolo, Milano, 2000, 186.

evangéliumok eseményei között nem áll különösebben periférikus helyen Jézus és a gonoszlélek találkozása, amely többfajta módon történik: a pusztában, a megszállottak és betegek révén, és Jézus szenvedéstörténetében. Nem is igazán megfelelő rá a „harc” kifejezés. Jézus egész megjelenésében ugyanis folyamatosan megdöbbeneti korát és az utókort a tekintélyétől és teljhatalmának jeleitől el nem választható alázata, engedelmissége, szelídsége, Atyára hagyatkozása, szegénysége. Szemlélve ezt a különleges módon fellépő és különös tekintéllyel rendelkező, mégis egészen emberként mozgó személyt, szavait, tetteit, mindentől függetlenül megfogalmazódhat a hitnek a szava, amit a Galata levél így ír: „A szabadságot Krisztus szerezte meg nekünk.” (Gal 5, 1). A húsvét előtti Jézus – képet hagyományozó és a feltámadás nyomában Krisztus – hitét megfogalmazó Egyház biztosan állította és hirdette: a Názáreti Jézusban láthatóan megjelent Isten szabadítása. Ez a szabadítás három olyan tárgyra irányul, melyek fölött az embernek nincs hatalma: a gonosz hatalomra, a bűnre és a halálra, s e hitnek a gyökerei a húsvét előtti hagyományba nyúlnak,¹⁷ s közülük talán legnyilvánvalóbban a gonosztól való szabadítás.

Jézus Krisztustól, az alaptól elindulva már lehet vizsgálatokat folytatni, ha kívánjuk, bármely irányban; ha vele, mint a gonosz hatalomtól aktuálisan és eszkatológikusan megszabadítóval vetjük össze a biblikus, vallástörténeti és egyéb anyagokat, akkor lesz rendezőelvünk és lesznek szempontjaink. Von Balthasar egészen kiterjeszti Jézus központi és alapvető szerepét és ezt fontolva a következőt mondja: „*Jézus az Isten és ember közötti lényegi 'megfelelés', és ezért normája és formája annak, amit Pál 'Isten igazságának' nevez. (...) ő maga a mérték, akkor 'értünk Isten igazsága lett' (1Kor 1, 30), 'hogy benne Isten igazsága legyünk.' (2Kor 5, 12)*”¹⁸ E jézusi megalapozás nyomán állítható, hogy az Újszövetség leveleiből és a Jelenések könyvéből azért fogadható el a gonosz hatalomtól való szabadítás, illetve a személyes gonosz létre telt utalások realitása, mert a húsvét előtti és utáni Jézus győztes a személyes gonosz ellenség fölött, és hasonlóan ezért, és csakis ezen az alapon fogadjuk el a különféle eredetű ószövetségi szövegek tapogatózó

¹⁷ Vö. AMATO, i. m. 160.

¹⁸ BALTHASAR, H. U., *A dicsőség felfénylése, 1. kötet – Az alak szemlélése*, Sík Sándor Kiadó, Budapest, 2004, 441.

tanításkezdeményeit, melyek utalhatnak egy olyan ellenséges tevékenység jelenlétére az emberiség életében, amelynek jellemzőit nehéz pontosan körvonalazni.

Innen visszatekintve a szabadítás szempontjával az Ószövetségre, könnyebben kirajzolódik a kinyilatkoztatás fejlődése a témánkban. Az Ószövetség beszél az egyetlen Istenről, aki kiválaszt egy népet és egyeseket, s a velük való kapcsolatában elsősorban úgy mutatkozik meg, mint *megszabadító Isten*. Az Ószövetség fokozatosan mutat meg egy alakot, aki Isten és ember ellenségeként nyilvánul meg, és kritikusan, józanul beépítve megszólaltatja több népnek közös vallástörténeti tapasztalatát, mely szerint az általános és közös emberi nyomorúság formái között tetten érhetők szellemi tényezők, bujkálva ható, de kérlelhetetlen és pusztító, tudatos láthatlan lények, amelyeknek szerepük van szenvedések kezdetekor és azok megnövekedésében, a különféle bűnök és az emberi viszály kibontakozásában; ősrégi és Biblián kívüli szimbólumokat, fogalmakat magába építve, felhasználva (őskóosz, szörnyalakok, démonnevek) érzékelteti az emberi bukottság fölött uralkodó gonosz hatalmak lehetőségét, sokirányú veszélyeztető szerepét. Az ószövetségi hit ennek következtében nem lesz sokistenhívővé, vagy dualistává, mégcsak démonhívővé sem, mint a környező, korabeli pogány vallások. Az Ószövetség még nem azonosítja egyértelműen a szerepeltetett ellenséges lényeknek az alakját sem a bukott angyalokkal, s nem mutatja még ki világosan kapcsolatukat egy főellenséggel, a sáttánnal.¹⁹ Jézus szabadító tevékenységének ismeretében mégis állítható, hogy a kevés ószövetségi megjegyzés ellenére is ezen ellenséges erő kezdettől az emberi romlás okozójának tűnik. Az Ószövetség még nem tárgyalja részletesen az istenellenes gonosz szellemi törekvés legyőzésének, felszámolásának módját, ám markánsan megszólaltatja a szenvedő embert, akinek hozzá kiáltó hangja átjárja a szövegeket mindenütt, s akinek kiáltásában benne van egy láthatatlan és embernél hatalmasabb bajokozótól, s annak szellemi környezetétől, hatásától (alvilág, stb.) való szabadítás kérése; az ószövetségi hitben élő ember felismeri, hogy vannak személyes erők és hatások, melyekből csak a szabadító Isten menthet ki, hiszen folyamatosan ünnepli a nép közös tapasztalatát, az egyetlen Isten szabadításainak drámái – történeti emlékeit, ugyanakkor folyamatos várakozással fordul az eljövendő

¹⁹ Vö. PUSKÁS A., *A teremtés teológiája*, SzIT, Budapest, 2006, 77 – 79.; LAVATORI, R., *Satana, un caso serio, Studio de demonologia cristiana*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1996, 60 – 65. GOZZELINO, G., *Angeli e demoni*, San Paolo, Milano, 2000, 22 – 29.

Messiás felé, akivel kapcsolatban szintén szabadítót vár, de egyre elmélyültebben egy egyetemes szabadítót, minden ember nyomorúságaira s a történelem egészére vonatkozóan. A sátán és démonok azonosítását, s mindezek gonoszságának az angyalok bűnére és bukására való vonatkoztatását a kanonikus és deuterokanonikus könyvek csapásán haladva, a két szövetség közötti zsidó hit és mellékterméke, az apokrif irodalom hajtotta végre, s beszélni kezdett a tőlük való konkrét megszabadításról s a bukott angyalok megbüntetéséről. Ennek hatása él az Újszövetségben, de az Újszövetség (Ószövetséghez hasonlatos) szűkszavúsága és józansága figyelemre méltó a leíródása közben megfigyelhető egykorú zsidó hit angyal – és démonhitével összehasonlítva. „Jézus tanítása és a keresztény igehirdetés feltételezi és integrálja a szövetségközi hívővilág számos elemét.”²⁰ Az Újszövetségben az Ószövetséghez hasonlóan a gonosz hatalom elsősorban azért kerül szóba, mert Isten meg akarja menteni mindenfajta nyomorúságtól teremtményét, aki „a szabadságra hivatott” (Gal 5, 1. 13). Ezért ezekben a szövegekben sem kapunk részletes, vagy szisztematikus tanítást a sátánról, vagy a démonokról, sem egyéb hasonló negatívumról, mert a szövegek célja sokkal inkább pozitív, amennyiben elsősorban a megváltásról, Isten uralmának győzelméről, s annak a közösség életében való megelevenedéséről szólnak. Az Ószövetség világképéből következik, hogy *a rossz nem lehet sem Istentől való, sem öröktől* fogva létező, sőt nincs saját teremtő hatalma (s ezt a későbbi egyházi tanítások, tanítóhivatali megnyilatkozások kifejtik és rögzítik), s mivel istenellenes, gőgös lázadás döntésére az ember kívülről jövő okokat is tapasztal, s mivel szellemi döntésben bűnre csak olyan külső kísértő irányíthatta, aki maga is ilyen istenellenes gőgben volt, és maga is szellemi lény, egyértelműen előállt a Jézus születését megelőző századokban az Istennel szemben gőgös és lázadó angyal alakja, aki lebukik abból az angyali méltóságából, amelyben eredetileg maga is jónak és boldognak lett teremtve, de megátalkodik gőgjében, és ezért sorsa megpecsételődik. Nagyon fontos, ami az Ószövetségben kezd kibontakozni, elsősorban az izajási és jeremiási próféciák világában, hogy az áldozat, azaz az önfeláldozás győz a gonoszság erői fölött.

²⁰ TARIJÁNYI B., *Biblikus teológia – Tanulmányok*, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1998, 108.

Az Újszövetség szövege sem akar démonológiát tanítani, hanem a megszabadításról szól. „Az újszövetségi irodalom nem beszél a gonoszról, csak ha Jézus győzelmét hirdeti, mellyel az embert segíti meg” – mondja G. Gozzelino.²¹ A gonosz hatalom Jézusra visszavezethető evangéliumi elnevezései (ellenség, sátán, tisztátalan lélek, démon, betegség lelke, evilág fejedelme) egyértelműen ugyanarra a szellemi valóságra vonatkoznak, legfőljebb bizonyos egyszerű hierarchia olvasható ki a szövegekből, mely szerint a sátán – διαβολος kifejezés a démonok, tisztátalan lelkek fejének tekinthető.²² A többi újszövetségi szövegben szereplő kifejezés használatával együtt kiderül, hogy Jézus és a reá építő hagyomány használja a korabeli elnevezéseket, de éppúgy, mint a jó angyalok esetében, itt is egyszerűség, nagyvonalú tömörség, szükséztűség és józanság látható. Az evangéliumoktól a Jelenések könyvéig világosan érződik, hogy a szent szerzők a különféle hagyományos fogalmakkal ugyanazt a sötét és destruktív akaratot, aknamunkát jelölik.²³ A gonosz hatalom mibenlétéről tehát azzal kapcsolatban vannak jelzések az Újszövetségben, amennyiben ábrázolják a tőle való szabadulást, a szabadító Jézus hatalmát, vagy figyelmeztetnek valamire, amire a Jézustól szabadulást kérőnek, vagy a már megszabadítottak ügyelni kell. Közben óhatatlanul kiderül, hogy az ördög betegségét és megszállottságot okozhat egyeseknél, anélkül is, hogy az illető bűne alapot adna hozzá, a bukkott angyalvilág pedig egészében Isten országának ellensége, egy valós evilági uralmat gyakorolva ott, ahol nem Isten akarata szerint rendezkedik be az ember, akadályozza az örömhír befogadását, folyamatos kísértője és gyilkosa az embernek, az Élet Közvetítőjével szemben a halál ura, aki testi – lelki halálba szeretné az embert taszítani, szembefordul Jézussal, és fizikai halálán munkálkodva le próbálja győzni őt, végül tanítványainak és népének, az Egyháznak is az üldözője.²⁴ A fő mondanivaló azonban az, amit a Zsidó levél a fő krisztológiai tételt érintve így foglal össze: „Mínthogy a gyermekeknek közös a testiük és vérük, ő is részt kapott belőle, hogy így halálával legyőzze azt, aki a halálon uralkodott, tudniillik az ördögöt, és felszabadítsa azokat, akiket a haláltól való félelem egész életükre rabszolgává tett...Így, mivel maga is kísértést szenvedett, tud segíteni azokon, akik a kísértéssel küzdenek.” (Zsid 2, 14 – 18)

²¹ GOZZELINO, G., Angeli e demoni, San Paolo, Milano, 2000, 186.

²² LAVATORI, R., *Il diavolo tra fede e ragione*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 2001, 16.

²³ Vö. SCHÖNBORN, C., *Isten elküldte Fiát, Krisztológia*, Agapé, Szeged, 2008, 166.

²⁴ Vö. PUSKÁS A., *A teremtés teológiája*, SztT, Budapest, 2006, 79 – 81.

Az egyházatyák szabadítási teológiájára is vonatkozik az, amit a „Dei Verbum” megfogalmazott: „*Ez az apostoloktól származó hagyomány a Szentlélek segítségével kibontakozik az egyházban, egyre teljesebb lesz az áthagyományozott tények és ígék értelmi megragadása, akár a hívők elmélkedése és tanulmányozása folytán...akár e lelki dolgok bensőséges és élményszerű megértése folytán.*”²⁵ A első négy század egyházatyáira némileg hatnak az intertestamentárius irodalom démonológiai nézetei, de ezek főként segítik az Újszövetség mondanivalójának kifejtését, melyben néhány mozzanat kivételével (pl. a Ter 6, 2–4 magyarázata, vagy az apokatasztázisiz-tan) meglepően koherens, egységes az atyák tanítása Jézus szabadító művének tekintetében. Az atyák tovább folytatják, amit az Újszövetség megkezdett, a gonosz hatalom közös nevezőre hozatalát, mely náluk is alávettett a jézusi szabadításnak, s mindezt gazdag tipológiával és néha allegorizálva alkalmazzák az Ószövetség értelmezésére is. Kisebb különbségektől eltekintve a 2 – 5. század egyházatyái olyan egységes koncepcióval jelentkeznek, melyben készen áll az Egyház tanítása a gonosz hatalomtól való szabadításról, s így találja meg utánuk méltó helyét Szent Anzelm, Szent Bonaventura és Aquinói Szent Tamás szintéziseiben is.

Az egyik általános krisztológiai – megváltástani kérdést így teszi fel Szent Irenaeus: „*Ut quid enim descendebat?*”²⁶ Szent Anzelm így ismétli meg: „*Cur Deus homo?*” Ez az alapkérdés a mi szempontunkból így szól: Szükséges volt – e a megtesülés a feltételezett gonosszal szembeni isteni cselekvéshez? Ez a krisztológiai vetülete annak a kérdésnek, hogy Isten megváltotta – e a világot a gonosztól?

Szent Athanáz és Szent Anzelm azt mondják, hogy Isten a legjobbat választotta, amikor megtestesült, és halálával, valamint feltámadásával váltotta meg az emberiséget: „*...amit Isten az emberért tett és tesz, azt lényege szerint teszi, és annak lényegi jelentősége van az ember számára.*”²⁷ Szent Tamás szerint „*Isten a megtestesülés nélkül is egyenesbe hozhatta volna az emberi természetet.*”²⁸ Ugyanakkor azt is egyértelművé teszi Szent Tamás, hogy az embernek *szüksége van a rossz elmozdítására (remotio mali)*, mert a jóhoz, és a Legfőbb Jóhoz vezető utat a sátán munkája elzárja.

²⁵ DV, II, 8.

²⁶ AH II, 14, 7.

²⁷ VANYÓ L., Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe, SztT, Budapest, 1998, 315.

²⁸ SCHÖNBORN, C., *Isten elküldte Fiát, Krisztológia*, Agapé, Szeged, 2008, 204.

Amikor hisszük az Egyházzal, hogy Ő „kiragadott minket a sötétség birodalmából, és áthelyezett szeretett Fia országába” (Kol 1, 13), akkor azt kell látnunk, hogy a Megváltó maga hogyan szembesült ezzel a tudatos ellenszegüléssel, minden boldogság megirigylőjével, a megátalkodott destruktív akarattal: emberségében maga szenvedett tőle, maga halt bele ebbe, és szállt le az alvilágba, a gonosz hatalom felségterületein találkozza annak szörnyűséges művével, aki maga a halál. Így minden elképzelhető téren és módon szabaddá tette az embert, s eltávolítva az akadályt, alkalmassá tette az embert Isten országának örökkévaló ünneplésére. Jézus eszkatológikus értelmű szabadítása az ő sátánnal történt személyes találkozása révén történt meg. A jogtalan módon, de a bűn miatt fogvatartott ember megszabadítása a szeretet műve, ahogyan ez az evangéliumi ördögűzésekből is látható, ahogy ezt számos egyházatyja (pl. Irenaeus) kiemeli. Amint láttuk, a krisztusi szeretet, amely az Atya akarata és az ember nyomorúsága felé egyszerre irányul, megtestesülve vállalja mindazt a konfrontációt, a küzdelmet, a megaláztatást, szenvedést, üldözést, halált és poklot, amit a sátánnal találkozza, az ő műve miatt át lehet élni az embernek. Von Balthasar szerint „a szeretet méltó a hitre”, és Krisztust csak úgy nem redukáljuk, ha „a szeretet és személyesség” tőle származó összefüggésében szemléljük.²⁹ Ezért a megváltás dimenziói közül (engesztelő áldozat, helyettesítő csere, váltság, elégtétel, közvetítés, szolidaritás) a szabadításban a döntő szempont az a helyettesítő csere, amely szeretetből vállalt szolidaritásban lép a foglyok közé és a foglyok helyében, az ellenséggel szembe, és önfeláldozásban vállalja, hogy a „gyilkost” teljes meghátrálásra kényszeríti a szenvedésben és halálban. Szent Irenaeustól³⁰ és Szent Anzelm igazságából lehet kiindulni, amely arról beszél, hogy miután az ember, akinek kezdetben az lett volna a feladata, hogy legyőzze a sátánt, de elbukott vele szemben, tartozik azzal, hogy helyreállítsa, ami így megromlott; embernek kell végül is lennie annak, aki legyőzi a kísértő fogvatartót, s visszaszerzi azt, ami az első vereséggel elveszett. Az isteni és emberi természet egységében lévő Megváltó pedig képes teljesíteni ezt a feladatot; hogy a győzelem kellően fölényes legyen és „méltányos” legyen, és az isteni felől ne saját teremtménye lényének és szabadságának tisztelete, szeretete nélkül történjen,

²⁹ SCHILSON, A. – KASPER, W., *Théologiens du Christ aujourd'hui*, Desclée, Paris, 1978, 80.

³⁰ „a Sátán uralmából való kiszabadítás a megváltás terminus a quo – ja, valamint az emberség megelőző történelmének összefoglalása.” *A megváltás teológiájával kapcsolatos néhány kérdés*, A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG dokumentuma, SzIT, Budapest, 1997, 28.

emberként száll szembe; hogy pedig biztos legyen, mivel az ellenség nagyobb az embernél, és a feltámadással megpecsételt legyen, azt istensége szavatolja. A szabadtér szeretet elszenvedte önként és ajándékozó módon az emberiség ördögtől eredő minden átkát, és minden halálosan megkötözött ember nevében és helyett földi élete során egyre mélységebben találkozott a fogvatartóval, ahogyan ezt az istenséggel egyesült emberi természete lehetővé tette, s annak szemében egyre inkább áldozatává is vált, ugyanakkor embersége, kiszolgáltatottsága révén őt bizonytalanságba vezette, egyre közelebb engedve magához, míg nem a kereszthalálban a sátán az emberiséget, a kozmoszt, tehát „mindeneket” magához ölelő szeretettel volt kénytelen úgy szembesülni, hogy azt a legnagyobb mélységében megtapasztalva látszólagos győzelme helyett saját erejét elveszítette. Olyan közelre került az őt is szeretettel teremtő és mindeneket megváltani akaró Szeretettel, hogy az a léte mélyére hatott, így ő végletes, végleges elfordulásra és menekülésre indult tőle. „A Sátánnal vívott küzdelem nem a hatalom fitogtatásával kezdődik” – mondja C. Schönborn,³¹ nem „titánok harcaként” folytatja ezt Jézus, „hanem a rejtekben veszi kezdetét, ott, ahol Jézus teljesen egyedül van Istennel”.³² Ilyen minden értelemben szegény, lealacsonyodó, engedelmes, szelíd és aláztos, kenotikus és döntő helyzet az ő születése és kereszthalála. „Ott vívja ki a győzelmet.”³³ A sátán küzdeni akart Jézussal és Isten üdvözítő szándékaival szemben. Nem föltétlenül vette észre Jézus egészen másfajta harcát.³⁴ Viszont éppen az is a győzelem része volt, hogy az „öntelt és önkényes” kísértővel szemben³⁵ annak az evilágban is elterjesztett létmódjával az Istenország teljesen ellentétes magatartása helyezkedjen szembe. Jézus tanításának egyedülálló ereje, teljhatalmú tekintélye, fősége, istenfiúságának titka már a húsvét előtt felmutatja az ördögűzésekben az eljövendő ország előjeleit, de dicsősége a feltámadásban és az annak nyomán született hitben bontakozik ki; a húsvét előtti megváltói élet eszközei pedig a Nyolc boldogság jegyében az isteni szeretet „harcát” vívták meg, a „gyengeségben”. A kétféle nézőpont látszó megváltói eszköztár ugyanazt jelenti, a tekintély ugyanannak a gyengeségnek a hatása, az alázt pedig az isteni teljhatalomnak a megjelenése és Jézus Krisztus egy személyének

³¹ SCHÖNBORN, C., *Isten elküldte Fiát, Krisztológia*, Agapé, Szeged, 2008, 167.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ Vö. KERESZTY R. O.CIST, *Jézus Krisztus*, SziT, Budapest, 1995, 180.

³⁵ SCHÖNBORN, i. m. 167.

egyetlen élete; mindkettő annak az agapének a megnyilvánulása, amelyet semmilyen formában nem bírt elviselni az ellenség, s amikor a kereszten ez feléje is odafordult, végképp el kellett tűnnie. A gonosz felszámolását a megváltó szeretet, azért is, hogy az ítéletben is szeretet maradjon teremtményei felé, „önfelszámolásként” oldja meg. Hans Urs von Balthasar idézi H. Schauf gondolatát „*az örökké tartó önelemésztés*” – ról. „*Ha ugyanis a jónak teremtett személy szembefordul magával a jósággal, akkor a dolog lényegénél fogva saját magával fordul szembe, ami csak abszolút torzulásnak nevezhető...aki visszavonhatatlanul elutasítja az isteni szeretet tüzeit, az csakis emésztő tűzként tapasztalhatja meg azt.*”³⁶ „*Egy bizonyos – mondja Ziegenaus is –, Isten, aki maga a szeretet, nem gyűlöl senkit, még a sátánt sem.*” Az örök távolság Istentől nem Istenen, hanem a teremtményen múlik.³⁷ A kereszten haldokló Krisztusban az ellenség ellen saját fegyvere fordult: a halál. Tőle a halál irigységből, gonoszságból és gyűlöletből jön. De Jézus Krisztus kereszthalálában olyan isteni és emberi szeretet érkezett a csúcára, amely „mindenkiért meghalt”, így ezt megtapasztalva a gonosz egzisztenciája (mely a halálra irányul) megfosztódott létalapjától, hiszen Jézusban a másokért való életadás kiterjedt minden emberre. És a vértanúk ezért mondhatták, hogy győztek a gonosz fölött. A kereszttől kezdve, melyen Jézus az ő halálában a sátánnal találkozott, a megváltott ember saját halálában már az Istennel találkozik.

A jézusi megváltás drámája „nem a sors és a magányos egyén között zajlott. Ellenkezőleg, a keresztes az engedelmességi liturgia, amely kinyilatkoztatja az Atya és a Fiú közötti egységet az örök Lélemben.”³⁸ Az üdvösség drámájának azonban a Szentháromságon kívül vannak kozmikus és földi szereplői is, akik között tudhatjuk „tagadhatatlanul a démonit” is, mint résztvevőt.³⁹

A győzelem következményei nem csak a végső időktől érvényesek. „Mint ahogy Krisztus mint ember győzte le a bűnt, a halált és a Sátánt, mi emberek is győzhetünk Őbenne és Ővele. Akik hisznek Krisztusban és követik Őt, már itt a földön valamiképpen részesednek győzelmében.” – írja Kereszty Rókus.⁴⁰

³⁶ BALTHASAR, H. U., *Mit szabad remélnünk?* Sík Sándor Kiadó, Budapest, 2006, 106.

³⁷ ZIEGENAUS, A., *A teremtés jövője Istenben, Eszkatológia*, SzIT, Budapest, 2008, 181.

³⁸ *A megváltás teológiájával kapcsolatos néhány kérdés*, A NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG dokumentuma, SzIT, Budapest, 1997, 23.

³⁹ BALTHASAR, H. U., *Le persone del dramma: l'uomo in Cristo, Teodrammatica*, Volume tre, Jaca Book, Milano, 1992, 457.

⁴⁰ Vö. KERESZTY R. O.CIST, *Jézus Krisztus*, SzIT, Budapest, 1995, 180.

A megszabadítás isteni művében saját szerepe van a Szentléleknek, attól kezdve, hogy Ő „viszi ki” a kísértés pusztájába Jézust; ő az „Isten ujjja”, aki távozásra készíti a gonoszt, s a Pünkösöd utáni Egyház első hétköznapjaitól fogva továbbra is cselekvőnek bizonyul a szentségekben, elsőként a keresztségben, az ördögűzés karizmájának kiosztásában, a megkülönböztetésben és a jézusi tanítás igazsága által.

Az üdvösség történetében a megszabadításhoz fűződően az első és a végső pillanatokban felvillan a kígyóval és a sárkánnyal szemben álló „asszony” alakja, amely konkretizálódik Máriának, az Istenanyának a szabadító Gyermek és a győzelmes áldozati Bárány körüli szerepében, s amely beléolvad az Egyház történelmi asszisztenciájába a szabadítás útján. A hűséges angyaloknak, valamint az élő és küzdő Egyház tanúságtételének, szentségeinek, szentelményeinek, imádságának a szolgálata, amely Krisztusnak, a Főnek a művét tovább folytatja a gonosz hatalommal szemben a párúziáig a megváltó megtestesülés, kereszthalál és feltámadás kegyelmi ajándékainak birtokában. C. Schönborn szerint „*az egyház harcol a már legyőzött ellenséggel*”.⁴¹ Jézus Krisztus az ő egyházát delegálja arra, hogy az ő nevében szabadulni segítse az emberiséget a tévelygésektől, a tévtanításoktól. Ezek egy része éppen az angyalokkal volt kapcsolatos az ókorban, de ez a helyzet kezd ismétlődni napjainkban is, amikor az angyalokat az újnosztikus mozgalmak ismét Isten helyére tolják.⁴²

Azt a hitet, amely szerint a megváltás Isten országát úgy valósítja meg, hogy felszámolja annak személyes ellenlábását, az Újszövetséggel egységben vallja az egyházatyák sora. Ezt a hitet az egyetemes zsinatok tanításai és pápai kijelentések rendre megerősítik, mely tehát lényegét tekintve úgy fogalmazódik meg, ahogy Nagy Szent Bazil vallotta: „*Jézus Krisztus megszabadított minket a bűntől, az átoktól ami a bűn miatt volt, a haláltól és a gonosztól.*”⁴³ A II. Vatikáni Zsinatig a következő tanítóhivatali megnyilatkozások szólnak a bukott angyal szerepéről, hatásairól és a tőle való szabadításról.⁴⁴ Ezek az adatok beszélnek az angyalok teremtésbeli eredeti jóságáról, a rossznak időleges voltáról, a sátán halálos uralmáról, melybe az ember a

⁴¹ SCHÖNBORN, C., *Isten elküldte Fiát, Krisztológia, Agapé*, Szeged, 2008, 250 – 251.

⁴² Vö. VERNETTE, J., *Le Nouvel Age, A l'aube de l'ère du Verseau*, Tequi, Paris, 1990, 221 – 222.

⁴³ Vö. BASZILEIOSZ, NAGY SZENT, *A keresztségről* I, 16., ford. Vanyó László, in Nagy Szent Baszileiosz művei, Ókeresztény írók XVI. kötet (szerk. Vanyó László), SziT, Budapest, 2001, 159.

⁴⁴ DH 149; DH 224; DH 241; DH 247 – 248; DH 286; DH 291; DH 411; DH 457 – 458; DH 575 (37); DH 631; DH 723; DH 800 – 801; DH 1078; DH 1333; DH 1440; DH 1511; DH 1521; DH 1858 – 1859; DH 1862; DH 3642; DH 3670; DH 3678.

szabad döntés révén került, ennek a rabságnak emberfölötti voltáról, mely külső szabadtítót kíván, mindannyiszor együtt említik a bűntől és az ördögtől való krisztusi szabadtítást, szólnak a sátán örökre való felszámolásáról és örök büntetéséről, vagyis a bűnnel és a halállal együtt mindenféle rossz felszámolásáról az üdvösség útjából; elítélik a nézeteket, amelyek nem vallják, hogy a Megváltó az ördögtől történő szabadtításért is megtestesült, elítélik az eretnekségeket és a pogány eredetű okkult tanokat, szokásokat (asztrológia, jóslás, mágia, szellemidézés, stb.) melyeket a gonosz hatalom általi tévelygéseknek neveznek. A tanítóhivatali megnyilatkozásoknak sem képezi központi anyagát a gonosz hatalom mibenléte, de központi bennük a megváltás műve, amelyből nem hagyják ki a gonosztól való szabadulást.

Az Egyház tanítóhivatali megnyilatkozásai a modern korban is megerősítik, hogy Jézus Krisztus megváltása a gonoszlélek uralmától is megszabadított minket. A II. Vatikáni Zsinat szövegeiben néhány világos vonatkozás található a gonosszal kapcsolatban, az üdvtörténettel összefüggésben. Összesen tizennyolc kifejezés jelenik meg, mely az ördögre utal, mely lehet nem sok, mindenesetre tartalmazza az Egyház hitét és a zsinat gondolkodásának érzékenységét a hitletétemény egészére.⁴⁵ Köztük legpontosabban talán a Dignitatis Humanae jelzi a tanítványok, vagyis az Egyház küldetésében is meglátva, magát a gonosztól való megváltás krisztusi sajátosságát: „*Megvetve ezért minden 'földi fegyvert', Krisztus szelídségének és mértéktartásának példájára Isten igéjét teljes bizalommal hirdették, tudva, hogy isteni erőt rejt magában, amely legyőzi az Istennel ellenséges hatalmakat...*”⁴⁶ A Lumen Gentium kezdetű dokumentum az Ef 6, 11 – 13 – ra emlékeztetve felhívja a figyelmet a szellemi harcra: „*...hogy szembeszállhassunk az ördög cselvetéseivel, és ellenállhassunk neki a gonosz napon*”.⁴⁷ VI. Pál pápa több alkalommal adott tanítást a gonosz hatalomról, melyek közül kiemelkedik az 1972 június 29 – én mondott homíliája,⁴⁸ melyben nagy jelentőségű megjegyzése az Egyház jelen életével kapcsolatban elhangzott „*...valamilyen résen keresztül a sátán füstje behatolt Isten templomába (...) kétely, bizonytalanság, nehézségek, ellenszegülés található mindenütt. Az emberek többé nem bíznak az Egyházban.*” Ugyanabban az évben

⁴⁵ LG 5. 16. 17. 35. 48. 55. 63; GS 2. 13a. 13b. 22. 37.; SC 6; AG 3. 9. 14. 19. DH 11b.

⁴⁶ DH 11b

⁴⁷ LG VII, 48.

⁴⁸ *Insegnamenti di Paolo VI*, 10 (1972), Città del Vaticano 1973, 703 – 709.

november 15 – én mondta el másik lényeges tanítását az általános kihallgatáson,⁴⁹ melyben többek között leszögezte: *„Ellenkezik a Szentírás és az Egyház tanításával, hogy elutasítsuk egy ilyen valóság létezésének elismerését, vagy hogy önállóan tekintjük, aki nem Istentől származik...vagy hogy a valóság utánzatának tartjuk, amely csak gondolatban és képzeletben személyesíti meg szerencsétlenségünk ismert okait...”* Elemzi benne az ördög aktivitását, és felhívja a figyelmet a megváltás szabadító hatalmára, amely „ma is folytatódik” elsősorban a keresztségben, és utal a szellemi harc fontosságára. II. János Pál pápa hasonlóan több magánkihallgatáson szólt⁵⁰ katekézisszerűen az angyalok és a bukott angyalok szerepéről. Az 1992 – ben közzé tett Katolikus Egyház Katekizmusa említi a keresztségi ellenemondást és ördögűző imát (1237), az Egyház szabadulásért mondott imádságát és az exorcizmus szentelményét (1673), a bálványimádás között a sátánizmust (2113), az okkult tevékenység ördöggel kapcsolatos bűneit (2115), a Miatyánk elemzésén belül pedig a kísértésekben élő ember számára a megkülönböztetés ajándékának szükségességét (2847), és több bekezdésben jellemzést ad a gonosz hatalomról, mint olyanról, aki *„nem elvont fogalom, hanem egy személyt, a Sátánt jelent, azt az angyalt, aki fellázadt Isten ellen”,* aki megfelel *„e világ fejedelmének”,* aki *„múlt, jelen, jövő bajok szerzője vagy kezdeményezője”* (2851–2854). Az egész Katekizmus a Miatyánk utolsó mondatának kommentárjával zárul, melyben a „gonosztól” való szabadítást a bukott angyalra értelmezi (2864). Máriának, mint „új Évának” a jelentőségét is többek közt úgy magyarázza, mint a Jelenések sárkánya legyőzésének egyik főszereplőjét (2853).

Gyakorlati és lelkipásztori szempontok alapján született meg a Toscanai Püspöki Konferencia lelkipásztori útmutatása „A mágiáról és a démonológiáról” címmel, 1994-ben. A modern okkultizmus divatjai miatt a kinyilatkoztatás és az egyházi hagyomány tanítását összefoglaló dokumentum mottójának J. Ratzinger prófétai szavait választotta („Rapporto sulla fede”): *„A mai Isten nélküli kultúra még mindig élvez valamit abból, amit a kereszténység hozott Nyugatnak, hogy nem fél a démonoktól. Ha kialudna Krisztusnak ez a megváltó fénye, a tudomány és a technika ellenére belesüllyedne a világ a terrorba és a kétségbeesésbe. Épp elég jele van*

⁴⁹ I. m. 1168 – 1173.

⁵⁰ pl.1986. július 9 –én, augusztus 13 –án, illetve augusztus 20 – án; in *Credo, Le catechesi del papa*, 3, Leumann, Torino, 1988, 140 – 165.

*annak, hogy visszatérnek az okkult erők, és egy szekularizált világban terjednek a sátánkultuszok.*⁵¹

A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciójának dogmatikus összefoglalója mondja: „Istennek szent Fia halálával és feltámadásával megszabadított minket a sátán hatalmából és a halálból átvitt az Atya országába...”⁵² Ezzel a keresztyén tanítás a valóság összetettségére helyezi a hangsúlyt, s ilyen módon válaszol a világban lévő rossznak a misztériumára.⁵³ Nem redukálja egy-két tényezőre a rossz eredetét, végképp nem tanítja azt, hogy magából az emberből minden megmagyarázható és megoldás is eredeztethető lenne; nem is alkot dualista világképet a rossz szerepének felnagyításával, hanem a rossz tényezői fölött aratott, már meglévő istenemberi győzelemmel a megmenekülésre, a félelem helyett a gonoszsággal való realista szembenézésre, ha kell, a végső győzelem birtokában folytatott harcra tanítja az embert, mindenképpen reményt nyújtva a gonoszság nélküli végső, örök jövőre vonatkozóan.

A szabadtítás ajándékozás a teremtménynek.⁵⁴ Isten megajándékozza megváltottjait az igazi istengyermekség szabadságával, s az istenképiséget kiteljesíti az örökélet tökéletességére, a mindentől felszabadult boldogító istenismeretre teszi alkalmassá. És ehhez hozzátehetjük, hogy megajándékozza a megváltottait azzal, amit elvettek tőlük: a gonosz hatalom megfosztotta az emberi életet általában és egyénekenkénti kísértésében a szabadságnak attól a folyamatos hatalmától, amelyet az istenhasonlóság folytán a teremtésben kapott.

Nem hisszük, hogy minden, a témában felmerülő kérdésre választ találtunk volna elmélkedésünk során, sőt, minden kérdést egyáltalán fel sem tehattünk. Annak alapján vizsgálódtunk azonban, amit Nüsszai Szent Gergely így mondott: „*higgyük, hogy a megváltásból nem marad ki semmi.*” Ezerhatszáz évvel később pedig a zsinat jegyében az Evangélii Nuntianti kezdetű apostoli buzdítás ugyanezt mondja, amikor az üdvösség jó hírérl kijelenti, „*hogy az embernek szabadságot ígér mindentől, ami rajta zsarnokoskodik, szabadságot elsősorban a büntől és a Gonosztól.*”⁵⁵ Majd így

⁵¹ *A mágiáról és a démonológiáról*, A TOSCANAI PÜSPÖKI KONFERENCIA lelkipásztori útmutatása, Marana Tha 2000 Alapítvány, 1996, 8.

⁵² SC I, 6.

⁵³ Vö. LAVATORI, R., *Satana, un caso serio*, Studio di demonologia cristiana, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1996, 418.

⁵⁴ Vö. SCHÖNBORN, C., *Isten elküldte Fiát, Krisztológia*, Agapé, Szeged, 2008, 182.

⁵⁵ EN I, 9.

folytatja: „Hozzá tartozik az evangelizáláshoz, hogy beszéljünk a gonoszság misztériumáról és a helyes útra visszatérésről is.”⁵⁶

A Hittani Kongregáció „Fede cristiana e demonologia” című kiadványa az Újszövetségre alapozódó keresztény hitre utalva e szavakkal fejezi be tanítását: „Ez az, ahova Szent Péter apostol elvezet bennünket, miközben arra szólít, hogy álljunk ellent a démonnak 'erős hitben'. A hit megtanítja nekünk, hogy a gonosz egy 'élő, perverz, romboló lelki lény'.⁵⁷ Ugyanakkor biztosít arról – s ezáltal bizalmat ad –, hogy a sátán nem képes túllépni az Isten által szabott határt... Ez a hit főképp megnyitja a szívet az imádságra, mely által megtalálja győzelmét és betetőzését – Isten hatalmának hála –, elnyerve a gonosz legyőzését...Ez a hit a gonosznak lépteinket kísérő fenyegetésén és megelőző hatalmán keresztül elvezet annak felismerésére, hogy van túlvilág, amit meg kell fejtenünk, és végülis Krisztus felé fordít minket, akitől meghalljuk a jóhírt, melyben a megváltást, mint ajándékot felkínálja nekünk.”⁵⁸

A szabadító Jézus Krisztus képével tehát nem redukáljuk a reménység látószögét, hanem inkább szélesítjük és gazdagítjuk.

⁵⁶ EN III, 28.

⁵⁷ VI. PÁL ŐSZENTSÉGE, *De diabolo tentatore*.

⁵⁸ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Fede cristiana e demonologia* (26 giugno 1975), in EV 5, 1393.